

Olympiske kvinder

Om topsport og kvindeliv gennem 100 år

Else Trangbæk

Olympiske kvinder

Syddansk Universitetsforlag

University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences, vol. 578

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2018

Sats og tryk: Specialtrykkeriet Arco A/S

Omslag: Dorthe Møller, Unisats ApS

ISBN: 978-87-408-3174-0

Bogen er udgivet med støtte fra:
Sportgoodsfonden

Forsideillustration: Lotte Friis, som ved OL i 2008 vandt bronze i 800 m fri
(Foto: Büro Jantzen for Team Danmark).

Det har i enkelte tilfælde ikke været muligt at identificere
rettighedshavere til bogens illustrationer. Skulle nogen ønske
at påberåbe sig disse rettigheder, kan forlaget kontaktes.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge
overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
DK-5230 Odense M
www.universitypress.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	9
Bogens tilblivelse	9
Læsevejledning	11
Del I – De olympiske lege og kvinderne	
Indledning	15
<i>Kapitel 1</i> – Sportens idé og synet på kvinderne	17
Sportens gennembrud og dansk kvindeidræt	18
De olympiske leges begyndelse – og kvinderne	21
<i>Kapitel 2</i> – På vej – fra gymnastik til sport	23
De første danske OL-kvinder – og den lange rejse	23
Kvinderne og OL i London 1908	26
Tennis – og den første danske OL-kvinde	28
Fra gymnastikopvisninger til sportsdeltagelse	30
Del II – Kvinderne bryder nye barrierer	
Indledning	35
<i>Kapitel 3</i> – Den moderne sport og kvinderne	39
Aktiviteterne	39
Fægtning – elegance og handlekraft	39
Svømning – en guldalder etableres i vandet	42

Atletik – en “mandesport”, men nu også for kvinder	46
Kajak – den første kvinde på vandet	50
De mange spørgsmål, kvindernes deltagelse rejste	52
Amatørspørgsmålet	52
Hvor gammel skal man være?	53
Hvad kan kvinder tåle?	56
Hvad kan vi tåle at se?	58
Medierne	58
Den moderne sport og kvinderne	60

Del III – En ny verdensorden

Indledning	65
<i>Kapitel 4 – En mellemtid, hvor kønnet prøves</i>	67
Aktiviteterne	67
Ridning – en kønsneutral idræt	67
Gymnastik – lang tradition, men få konkurrerende OL-kvinder	69
Bueskydning – alder ingen hindring	71
Roning – en gammel kvindeidræt kommer med	73
Cykling – på landevej og bane	75
Sejlsport – og seje kvinder	76
Medier og politik	79
Fra radio til TV	79
Hvad var det, medierne skrev om?	80
Gunnar ‘Nu’ som presseattaché for DOK i 1984	81
Mediernes rolle i relation til politik og boykot – og kvindernes syn herpå	83
Træning	86
Forskning	88
De mange timers træning	89
Om amatørbegrebet	90

Nysgerrighed om kønnet – fra normtænkning til test	92
Om kønstesten	94
De olympiske landsbyer og kvinderne	100
Om betydninger, motivation og hvordan det hele begyndte	103
Om idrætskarrieren og det særlige ved OL	104

Del IV – Den danske eliteidrætsmodel og OL-kvinderne

Indledning	111
<i>Kapitel 5</i> – Kvinderne melder sig i stort omfang	113
De nye aktiviteter	113
Badminton – motion og konkurrence	113
Håndbold – med eller uden gymnastik	115
Kvindefodbold – om at kæmpe og bryde normer	118
Skydning	120
Moderne femkamp – og kampen for at komme til OL	121
Triatlon – mange discipliner i en idræt	124
Taekwondo – om <i>at kæmpe som en dreng</i>	125
Bordtennis – om fart og skru	126
Golf – en teknisk sport med mange små detaljer	128
Om motivation og fastholdelse	129
Træning – økonomi – uddannelse – arbejde	130
Medier og sponsorer	136
Doping – og kroppen som kulturel markør	140
Om dopingtesten	144
Abortdoping som præstationsfremme	146
Spiseforstyrrelse	149
Om betydninger	152

Del V – De olympiske vinterlege og kvinderne

Indledning.....	159
<i>Kapitel 6 – Vinteridræt – en særlig udfordring</i>	
for danske atleter.....	161
Aktiviteterne.....	161
Skøjtesport – en af de tidlige idrætsgrene for kvinder.....	161
Hurtigløb på skøjter (speedskating).....	163
Skisport – en idrætsgren med ungdomsvenlige discipliner.....	164
Curling – en sport med mange lyde.....	166
Om motivation til og vilkår for vinteridræt.....	168
Om betydninger og omkostninger.....	172
Efterskrift.....	175
Eliteidræt – et mangfoldigt univers.....	175
Betydninger og kompetencer.....	176
Det særlige ved OL – det er alt det andet.....	179
Sport – kvindelighed – kvindeliv og ændrede normer.....	181
Noter.....	185
Stikordsregister.....	188
Anvendt litteratur.....	190
Bilag.....	194
Billedliste.....	205

Forord

Hvad har idrætten givet dig? Sådan var overskriften på et foredrag, som jeg blev bedt om at holde på en konference for kommunale kulturpolitikere i begyndelsen af 1980'erne. For mig gav forberedelsen af foredraget mulighed for vigtige refleksioner, hvor jeg forsøgte at finde de almene *betydninger*, idrætten havde bidraget med til det gode liv, som jeg synes, jeg havde – og stadig har. Det endte med tre overskrifter: at idrætten havde givet mig *et rigt og aktivt liv, skærpet mit politiske og samfundsmæssige engagement* og *formet min identitet*. Det blev et vigtigt foredrag for mig. Nysgerrigheden efter at forstå idrættens mangeartede betydninger – især for kvinder – har været et centralt fokus i mit arbejde og fritidsliv. Min identitet blev blandt andet formet ved, at jeg blev konkurrencegymnast og fik en tilgang til international sport gennem min deltagelse ved de olympiske lege i 1968 i Mexico. Jeg deltog som hidtil eneste danske kvindelige idrætsgymnast, ikke som stjerne, men som en blandt de mange andre gymnaster, der var med til at danne 'hof' omkring de rigtige stjerner og var med til at sætte deres præstationer i et passende relief. Sådan er der ingen danske atleter, der sendes afsted i dag.

Vilkår og krav er forandret siden da, og min nysgerrighed retter sig nu mod at forstå, hvordan topsport har medvirket til at ændre normerne for kvindelighed og kvindeliv, og det helt særlige ved deltagelse i de olympiske lege.

Den moderne sport, som fik sit gennembrud i slutningen af 1800-tallet, blev set som et vigtigt overgangsritual for unge mænd. Her fik mændene kompetencer som beslutsomhed, selvkontrol, mod og viljestyrke. Kompetencer, der havde afgørende betydning for, at de kunne bevæge sig ud i det offentlige rum og blive aktive medborgere. Men hvilke kompetencer gav sporten de kvinder, som vovede sig ud i de sportslige udfordringer? Og hvad kunne de bruge kompetencerne til? I 1990'erne gennemførte jeg et forskningsprojekt, hvor jeg interviewede danske kvinder, der havde deltaget ved de olympiske lege i perioden fra 1924 til 1948. Jeg sammenlignede dem med kvinder, der dyrkede idræt og gymnastik på et andet niveau. OL-kvinderne blev valgt, da de repræsenterede det ypperste inden for deres sport, og fordi de repræsenterede en veldefineret og velafgrænset gruppe af kvindelige topatleter. Kvinderne udfyldte en spørgeguide, og mange af dem interviewede jeg efterfølgende. Fælles for dem var, at de havde opnået stærke personlige kompetencer og var blevet medborgere, men stadig ikke på samme måde som mænd.

Bogens tilblivelse

Jeg har aldrig helt kunnet slippe mit gamle projekt og den store mængde uudnyttet materiale med de tidlige OL-kvinder. Efter at være gået på pension ville jeg gerne

have et nyt projekt, hvilket jeg blandt andet diskuterede med en god ven, professor Anker Brink Lund, der tilskyndede mig til at følge op på det tidligere OL-kvindeprojekt ved at følge udvalgte OL-kvinder frem til i dag. Jeg overvejede, hvordan jeg skulle gribe det an, men inden jeg startede, besluttede jeg at undersøge, om jeg kunne bruge den samme spørgeguide i forhold de nye OL-kvinder. Jeg spurgte håndboldspilleren Camilla Andersen, som jeg sad i Team Danmarks bestyrelse med, om hun ville prøve at udfylde skemaet. Det gjorde hun, og hun blev senere interviewet. Jeg foretog enkelte tilføjelser i spørgeguiden for blandt andet at få mere viden om de forskellige idrætters særlige kvaliteter og udfordringer. Da jeg skulle have fat på mange tidligere atleter, henvendte jeg mig til Olympisk Klub for hjælp med e-mailadresser. Jeg havde besluttet, at jeg som minimum gerne ville have én kvinde fra hver af de 22 sommer- og vinteridrætter, og meget gerne to til tre, hvis det var muligt. Deres placeringer ved OL var ikke vigtig; alle er topatleter og kan fortælle om vilkår og betydninger. Jeg skrev ud til mange kvinder og fik svar fra nogle. Mange er ikke blevet spurgt – ikke fordi de ikke kunne have været lige så relevante, men grundet tilfældighed og behovet for at begrænse projektet. OL-kvindernes fortællinger rummer personlige beretninger, som hver især kunne have fortjent en historie. Vejen til OL er gået gennem mange konkurrencer, og store mesterskaber er vundet. Da fokus i denne bog ikke er på præstationerne, men på sporten og dens betydning for kvinderne, er kun få af kvindernes nordiske, europa- og verdensmesterskaber nævnt. Min ambition er at nærme mig en kollektiv fortælling om betydninger, vilkår, forandringer for kvinder i topsport og især i forbindelse med deltagelse i de olympiske lege.

I 1900 deltog for første gang 22 kvinder ved legene i Paris, hvilket svarer til cirka 4,5 % af deltagerne. De deltog i tennis og golf. I dag er cirka 45 % af deltagerne kvinder, og Den Internationale Olympiske Komité (IOC) har den ambition, at der i 2020 skal deltage lige mange mænd og kvinder. Stigningen er især sket efter 2. verdenskrig og især gennem de seneste 30 år. Det er interessant, at IOC, som er en udemokratisk, selvsupplerende organisation domineret af (ældre) mænd, har benyttet kønskvotering. Måske har kvoterne været nødvendige for legenes overlevelse og vækst?

Indtil i dag har danske kvinder repræsenteret Danmark i sommer-OL i 19 idrætsgrene og i vinter-OL i tre idrætsgrene i alt 510 gange. En del af kvinderne har deltaget flere gange og tæller derfor med flere gange i det samlede antal, og således har kun 370 forskellige kvinder deltaget ved OL. Kvinderne har tilsammen vundet 42 medaljer: 10 af guld, 14 af sølv og 18 af bronze (se bilagene for nærmere detaljer).

Idræt og sport bliver i bogen anvendt som synonymmer. Vi taler ofte om idræt, som om vi så ved, hvad vi taler om. Jeg håber at kunne bidrage med nuanceringer af de forskellige idrætters særlige karakteristika, udfordringer og muligheder. Jeg har bedt OL-kvinderne om at give deres bud.

Den norske idehistoriker Trond Berg Eriksen siger om perioden omkring 1900, som kaldes det moderne:

Utviklingen av den moderne, europeiske sivilisajonen skjedde gjennom en tuktning av kroppen. For å kunne tjene som redskap for rasjonelle planer, måtte kroppen disiplineres og innføres i kollektive rytmer som ikke uten videre var identiske med dens egne. Tuktningen skjedde gjennom oppdragelse, arbeid og i sosial omgang.¹

Man kan spørge, om sporten har fungeret som en sådan tugtelse af kroppen, eller om den istedet har medvirket til at sætte kroppen fri? Kroppen har været meget i fokus i udviklingen af kvindesporten. Først var der bekymringen for sportens betydning for reproduktion (hvad kan kvinder tåle), derefter om kvinderne nu også var rigtige kvinder (kønstest) og siden omkring dopings særlige tegn og betydninger for kvindekroppen og forståelsen af kvindelighed.

Olympiske kvinder handler om topsport og kvindeliv gennem 100 år. Gennem de olympiske leges optik er det formålet at fortælle om ændrede normer for, hvad kvinder kan og må, og om kropslige grænser. Det er en fortælling om udfordringer, oplevelser, frigørelse og udvikling af kvindelighed og kvindeliv.

Læsevejledning:

Bogen er delt op i fem dele og seks kapitler. De fire første dele handler kun om sommer-OL. Del I handler om de olympiske leges begyndelse. Del II behandler perioden frem til og med OL i 1948, som blev en pionerperiode for kvinder i topsport. Del III fortæller om perioden fra OL i 1952 til 1984, som indstifter en ny verdensorden. Del IV, perioden fra 1984 frem til i dag, fortæller om tiden efter oprettelse af Team Danmark og indførelse af den danske eliteidrætsmodel. Del V handler om de vinterolympiske lege (vinter-OL), mens jeg i et efterskrift samler op og perspektiverer. Hver gang en idrætsgren kommer på det olympiske program og får deltagelse af danske kvinder, bliver den præsenteret. For at komme

tæt på en forståelse af kvindernes liv og vilkår i idrætten bliver aktivitetsbeskrivelsen fulgt op af afsnit om træning, medier og de særlige problemstillinger, som de forskellige perioder rummer. Når kvinderne nævnes, vil jeg henvise til oversigten over datoer for deres udsagn i: Bilag 1: Kvinder, der har medvirket i mit projekt. Bilag 2: Spørgeskema. Bilag 3: Oversigt over år for afholdelse af OL m.m. Bilag 4 og 4a: Oversigt over danske kvindelige deltagere. Bilag 5: Danske kvindelige OL-deltagere.

Tak til de mange spændende OL-kvinder, der har bidraget til, at bogen kunne skrives, og til de mange herlige møder med dem. Tak til professor Anker Brink Lund for at motivere mig til projektet, til håndboldspiller Camilla Andersen for at fungere som testperson for min spørgeguide og til lektor Eva Wulff Helge for råd vedrørende afsnit om doping og spiseforstyrrelse. Derudover tak til sekretær Allis Jepsen og til bibliotekar Henriette Arnoldus, Institut for Idræt og Ernæring, Københavns Universitet, for henholdsvis støtte med scanning af billeder og litteratursøgning – og litteraturliste. Tak til Team Danmark for hjælp med billeder og stor tak til daglig leder af DIF's museum og arkiv Per Leon Jørgensen for stor støtte i processen. Tak til mine døtre, Lotte Trangbæk og Mette Trangbæk Hammer, for gennemlæsning af bogen og for råd og vejledning. Ikke mindst en stor tak til min mand, Kurt Trangbæk, for mange gennemlæsninger og altid gode og konstruktive kommentarer og indspark. Til sidst tak til Sportgoodsfonden, fordi I troede på projektet og gav økonomisk støtte.